

LIBRIS

We know
books

CIORAN

PE CULMILE
DISPERĂRII

HUMANITAS
BUCUREȘTI

A fi liric	5
Cât de departe sunt toate!	9
A nu mai putea trăi	10
Pasiunea absurdului	12
Eu și lumea	16
Sentimentul sfârșelii și al agoniei	18
Grotesc și disperare	19
Presentimentul nebuniei	21
Asupra morții	24
Melancolia	34
Totul n-are nici o importanță	40
Extaz	42
Lumea în care nu se rezolvă nimic	44
Contradicții și inconsecvențe	46
Asupra tristeții	47
Insatisfacția totală	50
Baia de foc	52
Dezintegrarea din viață	53
Despre realitatea corpului	55
Nu știu	56
Singurătatea individuală și singurătatea cosmică	57
Apocalips	58
Monopolul suferinței	60
Lirismul absolut	64

Esența grației	67
Eternitate și morală	71
Moment și eternitate	74
Istorie și eternitate	76
A nu mai fi om	78
Magie și fatalitate	80
Entuziasmul ca formă a iubirii	85
Lumină și întuneric	90
Renunțarea	92
Frumusețea flăcărilor	103
Întoarcerea în haos	106
Ironie și autoironie	107
Despre mizerie	108
Fuga de pe cruce	110
Cultul infinitului	113
Banalitate și transfigurare	117
Principiul satanic în suferință	128

A FI LIRIC

De ce nu putem rămâne închiși în noi înșine? De ce umblăm după expresie și după formă, încercând să ne golim de conținuturi și să sistematizăm un proces haotic și rebel? N-ar fi mai fecundă o abandonare în fluiditatea noastră interioară, fără gândul unei obiectivări, sorbind doar cu o voluptate intimă toate fierberile și agitațiile lăuntrice? În acest caz am trăi cu o intensitate infinit bogată întreagă acea creștere interioară pe care experiențele spirituale o dilată până la plenitudine. Trăiri multiple și diferențiate se contopesc și se dezvoltă într-o efervescență din cele mai fecunde. O senzație de actualitate, de prezență complexă a conținuturilor sufletești se naște ca un rezultat al acestei creșteri, asemănătoare unei înălțări de valuri sau unui paroxism muzical. A fi plin de tine însuși, nu în sens de orgoliu, ci de bogăție, a fi chinuit de o infinitate internă și de o tensiune extremă înseamnă a trăi cu atâta intensitate, încât simți cum mori din cauza vieții. Este atât de rar acest sentiment și atât de ciudat, încât ar trebui să-l trăim cu strigăte. Simt cum ar trebui să mor din cauza vieții și mă întreb dacă are vreun sens căutarea unei explicații. Când tot ce ai tu ca trecut sufletească palpită în tine într-un moment de nemărginită încordare, când o prezență totală actualizează experiențe închise și când un ritm își pierde echilibrul și uniformitatea, atunci din culmile vieții ești prins în moarte

fără a avea acea groază în fața ei care însoțește obsesia chinuitoare a morții. Este un sentiment analog cu acela pe care-l au amanții când, în culmea fericirii, le apare trecător, dar intens, imaginea morții, sau cu momentele de nesiguranță când într-o iubire născândă apare presentimentul unui sfârșit sau al unei părăsiri.

Sunt prea puțini aceia care pot suporta astfel de experiențe până la sfârșit. Există totdeauna o primejdie serioasă în menținerea unor conținuturi care se cer obiectivate, în închiderea unei energii cu tendință de explozie, deoarece poți atinge un moment când nu mai poți stăpâni o energie debordantă. Și atunci prăbușirea rezultă dintr-un preaplin. Sunt trăiri și obsesii cu care nu se poate viețui. Nu este atunci o salvare în a le mărturisi? Experiența teribilă și obsesia îngrozitoare a morții, atunci când sunt păstrate în conștiință, devin ruinătoare. Vorbind despre moarte, ai salvat ceva din tine, dar în același timp a murit ceva din propria ființă, deoarece conținuturile obiectivate își pierd actualitatea din conștiință. Din acest motiv, lirismul reprezintă o pornire de risipire a subiectivității; căci el indică o efervescență a vieții în individ care nu poate fi stăpânită, ci pretinde neconținut expresie. A fi liric înseamnă a nu putea rămâne închis în tine însuși. Această necesitate de exteriorizare este cu atât mai intensă cu cât lirismul este mai interior, mai profund și mai concentrat. Pentru ce e liric omul în suferință și în iubire? Pentru că aceste stări, deși diferite ca natură și orientare, răsar din fondul cel mai adânc și mai intim al ființei noastre, din centrul substanțial al subiectivității, care este un fel de zonă de proiecție și radieră. Devii liric atunci când viața din tine palpită într-un ritm esențial și când trăirea este atât de puternică, încât sintetizează în ea întreg sensul personalității noastre. Ceea

ce este unic și specific în noi se realizează într-o formă atât de expresivă, încât individualul se ridică în planul universalului. Experiențele subiective cele mai adânci sunt și cele mai universale, fiindcă în ele se ajunge până la fondul originar al vieții. Adevărata interiorizare duce la o universalitate inaccesibilă acelor care rămân într-o zonă periferică. Interpretarea vulgară a universalității vede în aceasta mai mult o formă de complexitate în întindere decât o cuprindere calitativă, bogată. De aceea, ea vede lirismul ca un fenomen periferic și inferior, produs al unei inconsistențe spirituale, în loc să observe că resursele lirice ale subiectivității indică o prospețime și o adâncime lăuntrică dintre cele mai remarcabile.

Sunt oameni care devin lirici numai în momentele capitale ale vieții lor; unii numai în agonie, când se actualizează întregul lor trecut și-i năpădește ca un torent. Cei mai mulți însă devin în urma unor experiențe esențiale, când agitația fondului intim al ființei lor atinge paroxismul. Astfel, oameni înclinați înspre obiectivitate și impersonalitate, străini de ei înșiși și străini de realități profunde, odată prizonieri ai iubirii, încearcă un sentiment care actualizează toate resursele personale. Faptul că aproape toți oamenii fac poezie atunci când iubesc dovedește că mijloacele gândirii conceptuale sunt prea sărace pentru a exprima o infinitate internă și că lirismul interior își găsește un mod adecvat de obiectivare numai cu un material fluid și irațional. Nu se petrece un caz analog cu experiența suferinței? N-ai bănuț niciodată ce ascunzi în tine și ce ascunde lumea, trăiai periferic și mulțumit, când cea mai serioasă experiență după experiența morții (ca prezentiment al muririi), experiența suferinței, pune stăpânire pe tine și te transportă într-o regiune de existență infinit complicată, în care subiectivitatea ta te frământă ca într-un vârtej.

A fi liric din suferință înseamnă a realiza acea ardere și purificare interioară în care rănilor încetează de a mai fi numai manifestări exterioare, fără complicații adânci, ci participă la sămburele ființei noastre. Lirismul suferinței este un cântec al sângelui, al cărnii și al nervilor. Suferința adevărată izvorăște din boală. Din acest motiv, aproape toate bolile au virtuți lirice. Numai aceia care vegetează într-o insensibilitate scandalosă rămân impersonali în cazul bolii, care întotdeauna realizează o adâncire personală.

Nu devii liric decât în urma unei afectări organice și totale. Lirismul accidental își are sursa în determinante exterioare care, dispărând, implicit dispare și corespondentul interior. Nu există lirism autentic fără un grăunte de nebunie interioară. Este caracteristic faptul că începutul psihozelor se caracterizează printr-o fază lirică, în care toate barierele și limitele obișnuite dispar pentru a face loc unei beții interioare dintre cele mai fecunde. Astfel se explică productivitatea poetică din fazele prime ale psihozelor. Nebunia ar putea fi un paroxism al lirismului. De aceea ne mulțumim a scrie elogiul lirismului pentru a nu scrie elogiul nebuniei. Starea lirică este o stare dincolo de forme și sisteme. O fluiditate, o curgere interioară contopește într-un singur elan, ca într-o convergență ideală, toate elementele vieții lăuntrice și creează un ritm intens și plin. Față de rafinamentul unei culturi anchilozate în forme și cadre, care maschează totul, lirismul este o expresie barbară. Aici stă de fapt valoarea lui, de a fi barbar, adică de a fi numai sânge, sinceritate și flăcări.

CÂT DE DEPARTE SUNT TOATE!

Nu știu absolut deloc pentru ce trebuie să facem ceva în lumea aceasta, pentru ce trebuie să avem prieteni și aspirații, speranțe și visuri. N-ar fi de-o mie de ori mai preferabilă o retragere într-un colț îndepărtat de lume, unde nimic din ceea ce alcătuiește zgomotul și complicațiile acestei lumi să nu mai aibă nici un ecou? Am renunța atunci la cultură și la ambiții, am pierde totul și n-am câștiga nimic. Dar ce să câștigi în lumea aceasta? Sunt unii pentru care orice câștig n-are nici o importanță, care sunt iremediabil nefericiți și singuri. Suntem toți atât de închiși unul altuia! Și dacă am fi atât de deschiși încât să primim totul de la celălalt sau să-i citim în suflet până în adâncuri, cu cât i-am lumina destinul? Suntem atât de singuri în viață, încât te întrebi dacă singurătatea agoniei nu este un simbol al existenței umane. Este un semn de mare deficiență în voința de a trăi și a muri în societate. Mai pot exista mângâieri în momentele din urmă? De o mie de ori este mai preferabil să mori undeva singur și părăsit, când nevăzându-te nimeni poți să te stingi fără teatru și poză. Mi-e scârbă de oamenii care în agonie se stăpânesc și își impun atitudini pentru a face impresie. Lacrimile nu sunt arzătoare decât în singurătate. Toți aceia care se vor înconjurăți în agonie de prieteni o fac dintr-o frică și dintr-o imposibilitate de a suporta momentele finale. Ei vor să-și uite, în momentul capital, de moarte. De ce nu au un eroism infinit, de ce nu încuie ușa ca să suporte senzațiile acelea bune cu o luciditate și o teamă dincolo de orice limită?

Suntem atât de separați de toate! Și tot ceea ce este nu e inaccesibil? Moartea cea mai adâncă și mai organică este moartea din singurătate, când însăși lumina este un principiu

de moarte. În astfel de momente ești separat de viață, de iubire, de zâmbete, de prieteni și chiar de moarte. Și te întrebi, paradoxal, dacă mai există altceva decât neantul lumii și al tău.

A NU MAI PUTEA TRĂI

Sunt experiențe cărora nu le mai poți supraviețui. După ele, simți cum orice ai face nu mai poate avea nici o semnificație. Căci după ce ai atins limitele vieții, după ce ai trăit cu exasperare tot ceea ce oferă acele margini periculoase, gestul zilnic și aspirația obișnuită își pierd orice farmec și orice seducție. Dacă totuși trăiești, aceasta se datorează capacității de obiectivare prin care te eliberezi, prin scris, de acea încordare infinită. Creația este o salvare temporară din ghearele morții.

Simt cum trebuie să plesnesc din cauza a tot ce-mi oferă viața și perspectiva morții. Simt că mor de singurătate, de iubire, de disperare, de ură și de tot ce lumea asta îmi poate oferi. Este ca și cum în orice trăire m-aș umfla ca un balon mai departe decât rezistența lui. În cea mai groaznică intensificare se realizează o convertire înspre nimic. Te dilați interior, crești până la nebunie, până unde nu mai există nici o graniță, la margine de lumină, unde aceasta este furată de noapte, și din acel preaplin ca într-un vârtej bestial ești aruncat de-a dreptul în nimic. Viața dezvoltă plenitudinea și vidul, exuberanța și depresiunea; ce suntem noi în fața vârtejului interior care ne consumă până la absurd? Simt cum trosnește viața în mine de prea multă intensitate, dar și cum trosnește de prea mult dezechilibru. Este ca o explozie pe care n-o poți stăpâni, care te poate

arunca și pe tine în aer, iremediabil. La marginile vieții ai senzația că nu mai ești stăpân pe viața din tine, că subiectivitatea este o iluzie și că în tine se agită forțe de care n-ai nici o răspundere, a căror evoluție n-are nici o legătură cu o centrare personală, cu un ritm definit și individualizat. La marginile vieții ce nu este prilej de moarte? Mori din cauza a tot ce există și a tot ce nu există. Fiecare trăire este, în acest caz, un salt în neant. Când tot ce ți-a oferit viața ai trăit până la paroxism, până la suprema încordare, ai ajuns la acea stare în care nu mai poți trăi nimic fiindcă nu mai ai ce. Chiar dacă n-ai străbătut în toate direcțiile aceste trăiri, este suficient să le fi dus la limită pe principalele. Și când simți că mori de singurătate, de disperare sau de iubire, celelalte împlinesc acest cortegiu infinit dureros. Sentimentul că nu mai poți trăi după astfel de vârtejuri rezultă și din faptul unei consumări pe un plan pur interior. Flăcările vieții ard într-un cuptor închis de unde căldura nu poate ieși. Oamenii care trăiesc pe un plan exterior sunt salvați de la început; dar au ei ce salva, când nu cunosc nici o primejdie? Paroxismul interiorității și al trăirii te duce în regiunea unde primejdia este absolută, deoarece existența care își actualizează în trăire rădăcinile ei cu o conștiință încordată nu poate decât să se nege pe ea însăși. Viața este prea limitată și prea fragmentară pentru a rezista la mari tensiuni. N-au avut toți misticii, după marile extaze, sentimentul că nu mai pot continua să trăiască? Și ce mai pot aștepta de la lumea aceasta acei care simt dincolo de normal viața, singurătatea, disperarea sau moartea?

Nu există argumente pentru a trăi. Acela care a ajuns la limită mai poate umbla cu argumente, cu cauze, efecte, considerații morale etc.? Evident, nu. Aceluia nu-i mai rămân decât motive nemotivate spre a trăi. În culmea disperării, pasiunea absurdului este singura care mai aruncă o lumină demonică în haos. Când toate idealurile curente, moral, estetic, religios, social etc. ..., nu mai pot direcționa viața și nu-i pot determina o finalitate, atunci cum se mai poate menține viața spre a nu deveni neant? Numai printr-o legare de absurd, prin iubirea inutilului absolut, adică a ceva care nu poate lua o consistență, dar care, prin ficțiunea lui, poate să stimuleze o iluzie de viață.

Trăiesc pentru că munții nu râd și viermii nu cântă. O pasiune a absurdului nu se poate naște decât într-un om în care s-a lichidat totul, dar în care pot să apară groaznice transfigurări viitoare. Aceluia care a pierdut totul nu-i mai rămâne în viață decât pasiunea absurdului. Căci ce îl mai poate impresiona pe el din existență? Ce seducții? Unii zic: sacrificarea pentru umanitate, pentru binele public, cultul frumosului etc. Nu-mi plac decât oamenii care au lichidat – chiar pentru scurt timp – cu aceste lucruri. Numai aceia au viețuit în mod absolut. Și numai ei au dreptul să vorbească despre viață. Poți reveni la iubire sau la seninătate. Dar revii prin eroism, nu prin inconștiență. O existență care nu ascunde o mare nebunie n-are nici o valoare. Cu ce se deosebește de existența unei pietre, a unui lemn sau a unui putregai? Dar vă spun: trebuie să ascunzi o mare nebunie ca să vrei să devii piatră, lemn sau putregai. Când ai gustat toate otrăvitoarele delicii ale absur-

dului, numai atunci ești deplin purificat, fiindcă numai atunci ai dus lichidarea la ultima expresie. Și nu este absurdă orice expresie ultimă?

*

* *

Sunt oameni cărora le este dat să guste numai otrava din lucruri, pentru care orice surpriză este o surpriză dureroasă și orice experiență un nou prilej de tortură. Dacă se va spune că această suferință își are motive subiective, ținând de o constituție particulară, voi întreba: există un criteriu obiectiv pentru aprecierea suferinței? Cine ar putea preciza că vecinul meu suferă mai mult decât mine sau că Isus a suferit mai mult decât toți? Nu există măsură obiectivă, deoarece ea nu se măsoară după excitația exterioară sau indispoziția locală a organismului, ci după modul în care suferința este simțită și reflectată în conștiință. Or, din acest punct de vedere, ierarhizarea este imposibilă. Fiecare om rămâne cu suferința lui, pe care o crede absolută și nelimitată. Și dacă ne-am gândi la cât a suferit lumea până acum, la agoniile cele mai teribile și la chinurile cele mai complicate, la morțile cele mai crunte și la cea mai dureroasă părăsire, la toți ciumații, la toți cei arși de vii sau stinși de foame, cu cât suferința noastră ar fi mai redusă? Pe nimeni nu-l poate mângâia în agonie gândul că toți sunt muritori, precum în suferință nimeni nu va găsi o consolare în suferința trecută sau prezentă a altora. Căci în această lume organic insuficientă și fragmentară, individul este pornit să trăiască în mod integral, dorind să facă din existența lui un absolut. Orice existență subiectivă este un absolut pentru sine însăși. Din acest motiv, fiecare om trăiește ca și cum ar fi centrul universului sau centrul

istoriei, și atunci cum să nu fie suferința un absolut? Nu pot înțelege suferința altuia pentru a o diminua prin aceasta pe a mea. Comparațiile în asemenea cazuri n-au nici un sens, deoarece suferința este o stare de singurătate interioară, în care nimic din afară nu poate ajuta. Este un mare avantaj că poți suferi singur. Ce-ar fi dacă fața omului ar putea exprima adecvat toată suferința interioară, dacă în expresie s-ar obiectiva întreg chinul interior? Am mai putea sta de vorbă între noi? N-ar trebui să vorbim atunci cu mâinile pe față? Viața ar fi realmente imposibilă dacă tot ce avem noi ca infinit de simțire ar fi exprimabil în liniile feței.

Nimeni n-ar mai îndrăzni să se privească în oglindă, căci o imagine grotescă și tragică în același timp ar amesteca în contururile fizionomiei pete și dungi de sânge, răni care nu pot fi închise și șiroaie de lacrimi care nu pot fi stăpânite. Aș avea o voluptate plină de groază să văd cum izbucnește, în armonia comodă și superficială de fiecare zi, un vulcan de sânge, țâșniri roșii ca focul și arzătoare ca deznădejdea, cum toate rănilor ființei noastre s-ar deschide iremediabil pentru a face din noi o erupție sângeroasă. Numai atunci am pricepe și am aprecia avantajele singurătății, care ne face suferința atât de mută și de inaccesibilă. Într-o erupție sângeroasă, într-un vulcan al ființei noastre, întreg veninul supt din lucruri nu ar fi suficient pentru a otrăvi întreagă această lume? Este atât venin, atâta otravă în suferință!

*

* *

Singurătatea adevărată este numai aceea în care te simți absolut izolat între cer și pământ. Nimic nu trebuie să devieze atenția de la aceste fenomene ale absolutei izolări,